

Жорж Гурвіч – предтеча створення соціологічної школи в Дніпровському університеті

Кривошеїн В. В., Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Визначена роль і місце Жоржа Гурвіча у створенні соціологічної школи в Дніпровському університеті. З'ясовано, що на початку своєї академічної кар'єри Жорж Гурвіч, корифей Паризької соціологічної школи, деякий час працював у Катеринославському університеті, тим самим заклавши, хоча б на імпліцитному рівні, паростки соціологічної освіти в Придніпровському регіоні. Описано перебіг подій, що передували відкриттю в Катеринославі класичного університету. Окремо зауважується, що при відкритті юридичного факультету названого вишу особливу роль було приділено забезпеченню соціологічної складової підготовки майбутніх правників. Спираючись на досвід західноєвропейських і особливо американських університетів, було запропоновано при відкритті юридичного факультету у Катеринославі заснувати кафедру соціології. Задля виконання цієї місії до Катеринославського університету був запрошений талановитий випускник Петроградського університету Георгій (Жорж) Гурвіч, який є учнем інтелектуальних лідерів російської правничої школи Л. Петражицького, П. Новгородцева, Ф. Тарановського. Працюючи на кафедрі енциклопедії, історії філософії права, він заклав основи соціологічної культури в цьому закладі вищої освіти. Охарактеризовані соціологічні погляди Жоржа Гурвіча, відзначено, що його соціологію відрізняє принципова увага до теоретико-методологічних питань, феноменологічний ракурс розгляду соціальних проблем, з'ясування історико-генетичних підвалин соціальних процесів. Підкреслено, що саме такий фокус розгляду проблем притаманний соціологічній школі, що сформована в Дніпровському університеті.

Ключові слова: Катеринославський університет; гіперемпірична діалектика; соціальний феномен; мікросоціологія; макросоціологія; соціальний час; соціологія права

Georges Guerwich is the forerunner of the foundation of a sociological school at the Dnipro University

Kryvoshein V.V., The Oles Honchar Dnipro National University

The role and place of Georges Guerwich in the foundation of a sociological school at the University of Dnipro. It was found out that at the beginning of his academic career, Georges Guerwich, a coryphae of the Paris School of Sociology, worked for some time at the University of Katerynoslav, thus having laid, at least implicitly, the seeds of sociological education in the Pridneprovsky region. The course of events preceding the opening of the classical university in Katerynoslav is described. It is also noted that when opening the Faculty of Law of the named above, special attention was paid to ensuring the sociological component of the training of future lawyers. Relying on the experience of Western European and especially American universities, it was proposed at the opening of the Faculty of Law in Katerynoslav to establish a department of sociology. For this mission to the University of Katerynoslav, a talented graduate of the Petrograd University George George Gurvich was invited, who is a pupil of intellectual leaders of the Russian law school L. Petrazhitzky, P. Novgorodtsev, F. Taranovsky. While working at the Department of Encyclopedia, History of Philosophy of Law, he laid the foundations of sociological culture at this institution of higher education. It is proved that his general sociological views have a phenomenological basis. G. Gurvich determined that the object of sociology is sui generis phenomena, which are neither reduced to physical nor chemical, biological or psychological phenomena, and the explanation of their main attributes is the main task of sociology. In this case, the main attributes of social phenomena may be in agreement or in conflict. Characterized by the sociological views of Georges Gurvich, it was noted that his sociology is distinguished by the principal attention to theoretical and methodological issues, the phenomenological angle of considering social problems, the elucidation of the historical and genetic foundations of social processes. It was emphasized that it is precisely this focus of the problem's consideration that is inherent in a sociological school formed at the Dnipro University. Georges Guerwich's intellectual heritage, academic and scientific-organizational activities are of great importance for the development of world sociology. He co-operated with P. Sorokin, N. Timashev, F. Stepun, P. Struve, and maintained friendly relations with L. Brunswick, L. Lévy-Bruhl, M. Mouss, M. Halbwachs, T. Parsons, R. Merton and others luminaries of modern sociological science. His lectures were attended by J.-P. Sartre and J. Lacan.

Keywords: University of Katerynoslav; hyperempirical dialectics; social phenomenon; microsociology; macrosociology; social time; sociology of law

Жорж Гурвич – предтеча создания социологической школы в Днепропетровском университете

Кривошеин В.В., Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

Определена роль и место Жоржа Гурвича в создании социологической школы в Днепропетровском университете. Установлено, что в начале своей академической карьеры Ж. Гурвич, корифей Парижской социологической школы, некоторое время работал в Екатеринославском университете, тем самым заложив, хотя бы на имплицитном уровне, основы социологического образования в Приднепровском регионе. Описано ход событий, предшествовавших открытию в Екатеринославе классического университета. Отдельно отмечается, что при открытии юридического факультета названного вуза особую роль было уделено обеспечению социологической составляющей подготовки будущих юристов. Опираясь на опыт западноевропейских и особенно американских университетов, было предложено при открытии юридического факультета в Екатеринославе учредить кафедру социологии. Для выполнения этой миссии в Екатеринославский университет был приглашен талантливый выпускник Петроградского университета Георгий (Жорж) Гурвич, который является учеником интеллектуальных лидеров российской юридической школы Л. Петражицкого, П. Новгородцева, Ф. Тарановского. Работая на кафедре энциклопедии, истории философии права, он заложил основы социологической культуры в этом вузе. Охарактеризованы социологические взгляды Жоржа Гурвича, отмечено, что его социологию отличает принципиальное внимание к теоретико-методологическим вопросам, феноменологический ракурс рассмотрения социальных проблем, прояснение историко-генетических основ социальных процессов. Подчеркнуто, что именно такой фокус рассмотрения проблем присущ социологической школе, сформировавшейся в Днепропетровском университете.

Ключевые слова: *Екатеринославский университет; гиперэмпирическая диалектика; социальный феномен; микросоциология; макросоциология; социальное время; социология права*

Постановка проблеми.

Відзначаючи сторічний ювілей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (далі – ДНУ), не можна не згадати тих постатей, завдяки яким стало можливим відкриття у 1918 році в Катеринославі класичного університету, до складу якого увійшло чотири факультету – історико-філологічний, юридичний, медичний і фізико-математичний. Однією з таких постатей був Жорж (Георгій) Гурвіч (1894–1965) – у майбутньому засновник Паризької соціологічної школи, ініціатор створення Міжнародної асоціації франкомовних соціологів. Його інтереси «охоплювали сферу права, соціології, філософії та історії історичної науки», він «зробив важливий внесок у ці сфери», «став загальним надбанням західної науки» [12, с. 143]. Можна сказати, що академічна кар’єра Ж. Гурвіча практично розпочалася саме у Катеринославському університеті – до нього він прибув у 1918 році на запрошення свого вчителя Ф. Тарановського, який на той час був деканом юридичного факультету. Хоча Ж. Гурвіч працював у Катеринославі лише один навчальний рік, він заклав міцний камінець у створенні Дніпровської соціологічної школи. Як зазначає В. Іваненко, «соціологічна освіта і наука у Дніпропетровському (Катеринославсь-

кому) університеті була започаткована з моменту заснування навчального закладу» і доленосну роль в цьому процесі відіграла постать Ж. Гурвіча [13, с. 4-5].

Фундатором Дніпровської соціологічної школи можна вважати Віктора Городяненка, який був одним із ініціаторів створення соціологічних лабораторій на виробництві – за його безпосереднім керівництвом було проведено одне із перших соціологічних досліджень у місті на Дніпрі, яке було присвячено вивченню бюджету часу й умов життя трудящих найбільших промислових підприємств регіону [9, с. 76; 10, с. 137-138]. Вагомий внесок зробив В. Городяненко і для становлення соціологічної освіти в Придніпровському регіоні – він був першим завідувачем кафедри соціології ДНУ. До цієї когорти по праву можна зарахувати Євгена Суїменка, який, на жаль, нещодавно покинув цей світ. Він був першим керівником науково-дослідної групи конкретних соціологічних досліджень при кафедрі філософії ДДУ (зараз – це навчально-методична лабораторія з соціології ДНУ). Яскравими представниками Дніпровської соціологічної школи є такі відомі в Україні соціологи, які працювали в ДНУ: Валерія Голуб, Олександр Гугнін, Наталія Ліповська, Олена Лісеєнко, Андрій Решетнічен-

ко, Володимир Судаков, Валентина Судакова, Юрій Сурмін та ін. Або які є випускниками ДНУ – Костянтин Богомаз, Юлія Бродецька, Вадим Ніколенко, Олена Ходус та ін. Така плеяда науковців-соціологів по праву становить інтелектуальне надбання вітчизняної соціологічної науки.

Аналіз досліджень і публікацій.

В Україні постать і наукові доробки Ж. Гурвіча є малодослідженими. Тут варто виокремити праці М. Полякова [18], В. Савчука [18; 21], С. Світленка [18], Л. Мудрієвської [17] та ін. На Заході інтелектуальна спадщина і творчий шлях відомого соціолога досліджували Пітирим Сорокін [41], Фернан Бродель [29], Річард Сведберг [42-44], Філіп Боссерман [26-27], Готфрід Ейзерманн [37], а також П. Ансарт [22], Р. Банакар [23], Р. Бастід [24], Дж. Беллі [25], Ф. Буррікат [28], Ж. Карбоньє [30], Дж. Казеньє [31], Дж. Коенен-Херт [32], М. Хенце [38], П. Мак-Дональд [39], Г. Ріхерс [40], Р. Тулемонт [45], Р. Тревс [46] та ін. За радянські часи наукова спадщина Ж. Гурвіча розкривалася здебільшого з критичних позицій (див., наприклад: [15; 19]. Серед сучасних авторів плідно вивчають постать Жоржа Гурвіча М. Антонов [1-4], Н. Веселкова [6], Р. Гергілов [8], І. Голосенко [8], Ю. Дойков [12], М. Майор [16], А. Піджаков [16], А. Поляков [4] та ін.

Мета дослідження – визначити роль і місце Жоржа Гурвіча у створенні соціологічної школи в Дніпровському університеті.

Виклад основного матеріалу.

Георгій Давидович Гурвіч (на Заході більш відомий як Жорж Гурвіч) народився у Новоросійську Чорноморської губернії 20 жовтня (за новим стилем 2 листопада) 1894 р. Після закінчення Миколаївської гімназії у м. Рига, у 1912 р. він був зарахований до юридичного факультету Юр'ївського університету, де навчався до 1915 р. Навчаючись в Юр'ївському університеті, Ж. Гурвіч демонстрував високі академічні результати – за твір «Правда, волі монаршої» Феофана Прокоповича (історія філософії права) отримав золоту нагороду. Його науковий керівник Федір Тарановський згодом опублікував цю працю у своїй збірці.

Згодом Ж. Гурвіч був переведений до Петроградського університету, який він закінчив у 1917 р., отримавши магістерський ступінь. За вагомі успіхи в навчанні талановитий випускник був залишений у вищій для підготовки до професорського звання.

У 1918 р. на запрошення свого вчителя з Юр'ївського університету Ф. Тарановського випускник Петроградського університету Жорж (тоді ще Георгій) Гурвіч потрапив до щойно створеного Катеринославського університету.

Нас цікавить саме цей період в академічній кар'єрі Ж. Гурвіча, тому важливо прояснити цей епізод більш детально.

За твердженням М. Полякова, В. Савчука і С. Світленка, у 1915 р. Катеринославська Міська Дума ініціювала питання про відкриття у Катеринославі університету. При цьому обговорювалося два шляхи. Перший передбачав переведення до Катеринослава або Варшавського, або Юр'ївського університету, які тоді потрапили в горнило Першої світової війни, а другий – створення Катеринославського університету на власній основі [18, с. 7]. Найбільш перспективним виявився варіант з переведенням до міста Юр'ївського університету, який попередньо передбачалося евакуювати в Уфу, Перм або Катеринбург [18, с. 8].

У складі делегації Юр'ївського університету, яка на місці знайомила з умовами переведення цього вишу до Катеринослава, був професор Ф. Тарановський. По завершенні своєї місії він виступив перед членами вченої ради університету з палкою промовою «Щодо питання евакуації Юр'ївського університету», завіривши зібрання в тому, що «Катеринослав пропонує нам чудові, можна казати, блискучі умови. Не підлягає також сумніву, що з погляду закладу нового вогнища вищої освіти на місці евакуації Юр'ївського університету та при сприянні особистого його складу у Катеринослава [є] всі переваги перед Перм'ю... Катеринослав виріс в умовах кипучої діяльності південного району, і йому належить блискуче майбутнє. Це місто може і повинно мати свій університет» [20, с. 5-6].

Незважаючи на значні зусилля Ф. Тарановського з переведення до Катеринослава Юр'ївського університету, цьому статися не судилося – його було евакуйовано до Воронежу. Проте Ф. Тарановського не покидала мрія запалити в Катеринославі «вогнище вищої освіти» – він виношував ідею створення в омріяному ним місті юридичного факультету. У травні 1918 р. на одному із засідань ради Товариства сприяння вищій жіночій освіті у Катеринославі Ф. Тарановський запропонував відкрити на базі Вищих жіночих курсів юридичний факультет. Обґрунтовуючи цю ідею, він, зокрема, зауважив, що «соціологічне розуміння права є у теперішній

час прямим надбанням наукової юриспруденції і впроваджується як у наукових дослідженнях, так і у викладанні. Тим не менш, соціологія як така не отримала у нас прав академічного громадянства і не має самостійної університетської кафедри. Прагнучи до [максимально] можливої наукової повноти викладання і слідуючи в цьому відношенні прикладу багатьох західноєвропейських та величезної більшості американських університетів, юридичний факультет у Катеринославі із самого свого заснування створює кафедру соціології» [14]. За твердженням В. Савчука, першими кафедрами, що відкривалися, повинні були стати кафедра енциклопедії права, історії римського права, історії руського права, історії західно-руського (українського) права, політичної економії, соціології [21, с. 127]. Проте, незважаючи на те, що на юридичному факультеті з моменту його заснування здійснювалося викладання соціології, лекційний курс був розроблений доцентом С. І. Гальперініним, здійснити відкриття кафедри соціології не судилося через відсутність професора із соціології [13, с. 5].

У вересні 1918 р. міністр народної освіти М. Василенко затвердив статут Катеринославського університету і дозволив відкрити прийом студентів. За цим документом передбачалася організація 74 кафедр: на медичному факультеті – 26, фізико-математичному – 16, історико-філологічному – 17 і на юридичному – 15 [17, с. 18].

Перший декан юридичного факультету Катеринославського університету Ф. Тарановський запросив свого талановитого учня Георгія Гурвіча асистентом кафедри енциклопедії, історії, філософії і права.

Часи були надзвичайно важкими для молодого викладача. Як згадує Євген Тарле у листі до В. Грабаря, «на похороні Лаппо-Данилевського я зустрівся з Гурвічем, учнем Федора Васильовича Тарановського, який приїхав із Катеринославу... Дуже все там неважно і нехорошо...» [7, с. 323]. Тому не дивно, що наступний навчальний рік Ж. Гурвіч зустрічав в іншому виші – його було обрано асистентом при кабінеті державних наук Петроградського університету. Одночасно він працював викладачем історії філософії права II Державного Педагогічного інституту. У 1920 році, склавши магістерський екзамен, Ж. Гурвіч був допущений до викладання у Петроградському університеті і одночасно був обраний професором загальної теорії права в Томському університеті. Проте працювати в Радянській Росії йому не судилося – пізньої осені

1920 року він вирушає за кордон – спочатку в Чехію, нетривалий час перебував у Німеччині, і з 1923 року його доля пов'язана з Францією, де з деякою перервою Ж. Гурвіч прожив до самої своєї смерті у 1965 році після хвороби, що сталася внаслідок вибуху бомби, кинуті правими терористами в його квартирі у 1962 році.

Становлення соціологічного світогляду Ж. Гурвіча відбувалося під значним впливом західноєвропейських мислителів кінця XIX – початку XX ст. Так, перебуваючи на історико-філологічному факультеті Гейдельберзького університету, Ж. Гурвіч відвідував лекції Еміля Ласка, ідеї якого сприяли формуванню його власної версії феноменології. У студентські роки він також захопився ідеями Гегеля і Маркса стосовно діалектики як методу наукового пізнання. Його вчителями були Л. Петражицький, П. Новгородцев, Ф. Тарановський. За роки навчання в Юр'ївському та Петроградському університетах Жорж Гурвіч зблизився з майбутніми корифеями західної соціології Пітиримом Сорокініним, Миколою Тімашевим, Федором Степуном, Петром Струве та ін. У Франції він товаришував з Леоном Брюнсвіком, Люс'єном Леві-Брюлем, Марселем Моссом, Морісом Гальбваксом, а в короткій американській період близько спілкувався з Толкоттом Парсонсом і Робертом Мертоном. Лекції Ж. Гурвіча у Сорбонні відвідували Ж.-П. Сартр і Ж. Лакан.

Внесок Жоржа Гурвіча у розвиток західної соціології є вагомим. Один із найавторитетніших французьких соціологів-емпіриків Жан Стетцель ще в 1957 році писав, що у царині загальної соціології «найбільш видатними вважаються праці Жоржа Гурвіча» [5, с. 736]. Пітирим Сорокін, оцінюючи теоретичний доробок Ж. Гурвіча, писав: «Його (Ж. Гурвіча – В. К.) система загальної соціології є більш систематизованою, організованою і розвинутою за більшість сучасних теорій у цій царині. Його екстраординарна ерудиція у філософії, соціальних науках і соціологічних теоріях, ясність його думок, розмаїття життєвого досвіду зробила його головні праці пізнавально важливими, такими, що постійно стимулюють думку і є справді просвітницькими. Жодна теорія загальної та спеціальної соціології середини XX ст. не може пройти повз них мовчки. Вони вже посіли одне з почесних місць у соціології цього періоду» [41, р. 478].

Загальносоціологічні погляди Ж. Гурвіча мають феноменологічну основу. На його думку, предмет соціології складають феномени *sui generis*, які не зводяться ані до фізичних, ані до

хімічних, ані до біологічних, ані до психологічних явищ, а пояснення їх головних атрибутів є головним завданням соціології. Головні атрибути соціальних феноменів можуть перебувати між собою в згоді або в конфлікті. Останній французький соціолог вважав неусувним атрибутом соціального життя людей. Соціум здатний генерувати і акумулювати деструктивну енергію конфліктів, давати їй накопичуватися до критичної межі, а потім бути свідком і жертвою руйнівних спалахів і вибухів.

На думку Ж. Гурвіча, перехід від однієї класифікації соціальних феноменів до іншої має тенденцію безперервної перебудови систем соціального знання і, таким чином, постійного поглиблення проблем. Саме це Ж. Гурвіч називає «гіперемпіричною діалектикою», маючи на увазі, що «емпірична» у цій назві означає, що висновки соціологів мають спиратися на методологічно вивірені факти, «гіпер» орієнтує на максимальне охоплення цими фактами, а «діалектика» пояснює, що процеси в соціальній онтології і їх відображення в соціальній гносеології взаємопов'язані і подібні, хоча суб'єктивна діалектика в силу відносності людського пізнання поступається багатству об'єктивної діалектики [36].

Соціологія структурно поділяється на мікро- і макросоціологію, які розрізняються за своїми завданнями, сюжетами, апаратом, методами дослідження. Так, мікросоціологія має вивчати найпростіші прояви соціальної реальності, які Ж. Гурвіч називає «соціабельністю». До них належать форми безпосередніх міжособистісних взаємодій і спілкувань та створені ідентифікацією в ході цього спілкування конкретні соціальні єдності – «ми» і «наш». Серед безлічі конкретних форм «ми» він виокремлює три головні з них. Найменш інтенсивним станом «ми», що характеризується пасивно-вимушеним і механічним спілкуванням, є «маси»; середнім за інтенсивністю контактів станом «ми», що характеризується частково добровільним і частково примусовим спілкуванням, є «група»; вищий за інтенсивністю контактів станом «ми», що характеризується високим ступенем добровільності та усвідомленості, є «комуни».

При цьому мікросоціологічний тип соціальної реальності досить плюралістичний: він заснований на різних критеріях – наприклад, характер спілкування (формальний або неформальний), вид функціонування (побудоване на симпатії, солідарності або антагонізмах), походження (добровільне злиття або примусове об'єднання) та

ін. Тобто мікросоціологія фіксує всі форми «соціабельності» в горизонтальному вимірі [33].

Макросоціологія, за задумом Ж. Гурвіча, має досліджувати вертикальний вимір соціального буття, тобто різноглибинні рівні і сектори тотальної соціальної реальності в її структуроздатних і структурованих ансамблях: групах, класах і глобальних спільнотах. На підставі суто феноменологічного критерію він виокремив рівні «глибини соціальної реальності», починаючи з явищ повсякденності, що легко виявляються органами почуттів, і закінчуючи найбільш прихованими і важко вловимими розумово-інтуїтивними явищами [8].

За Ж. Гурвічем, головне завдання соціологічної науки полягає в тому, щоб вивчати соціальні «мікровідносини» між людьми, що зв'язують їх в різномасштабні «макрогрупи». Сенси цих відносин визначаються дією трьох провідних принципів – фаталізму, детермінізму і свободи. Стосовно останнього принципу французький соціолог стверджує, що суспільство не допускає того, щоб свобода була абсолютною. Різноманітні соціальні причини обмежують свободу і надають діям кожної конкретної людини в кожній окремій ситуації особливий характер. Тому соціологія повинна, в першу чергу, досліджувати ці конкретні «мікромалюнки», «мікросхеми» соціальної поведінки людей і виявляти на їх основі найбільш типові моделі. З сукупностей цих типових форм складаються загальні картини соціальної реальності.

Обґрунтовуючи свою загальносоціологічну теорію («гіперемпіричну діалектику»), Ж. Гурвіч приділяє особливу увагу питанню соціального простору і часу, зв'язуючи їх в єдине ціле. Саме соціальний час виступає ключовим атрибутом розкриття змісту соціальної структури. Соціальний час обумовлений «координацією рухів або подій, які в ході проходження одного за іншим тривають і в тривалості слідує один за одним» [34, р. 44].

Кожен тип соціального цілого (групи, класу, глобального суспільства) характеризується властивим йому спектром соціального часу [35, р. 325-330]. Будь-який прояв соціальної активності (в економіці, в релігії, в політиці, в техніці і т.д.) схильний до зміни в часі, часто незалежному від часу інших у цьому цілісному бутті видів активностей, що розвиваються. Ж. Гурвіч переконаний, що не існує єдності не тільки між типами часу в родині, школі, фабриці і т. д., але і між способами приведення у відповідність різних видів часу в патріархальному чи феодальному суспільстві, в античному місті-державі і в капіталістичних або колективістських суспільствах [35, р. 325].

На основі своїх загальносоціологічних уявлень Ж. Гурвіч обґрунтував інтегральне, синтезоване розуміння права, яке розглядається ним як «позитивний порядок, який являє собою спробу реалізації справедливості (як попереднього примирення трансперсональних і персональних цінностей на основі логізації морального ідеалу, для якого така логізація виступає в якості невід'ємного і апіорного засобу) в певному соціальному середовищі за допомогою системи, що володіє імперативно-атрибутивним характером багатосторонніх правил, які корелюють обов'язками і вимогами, знаходять свою зобов'язуючу силу в «нормативних фактах» і які в деяких випадках допускають можливість своєї реалізації шляхом примусу, не вимагаючи такого примусу як необхідної умови» [11, с. 139-140]. Відповідно до цього праворозуміння соціологія права містить: 1) систематичну частину, що вивчає прояв права або «правові маніфестації» як функцію форм соціабельності; 2) диференціальну частину, що вивчає прояв права як функції реальних колективних

єдиниць – груп, класів і соціальних структур; 3) генетичну частину, що вивчає закономірності виникнення і зміни, розвитку і занепаду права в різних конкретних типах глобального суспільства.

Висновки.

Характеризуючи соціологічні погляди Жоржа Гурвіча, варто підкреслити, що його соціологію відрізняє принципова увага до теоретико-методологічних питань, феноменологічний ракурс розгляду соціальних проблем, з'ясування історико-генетичних підвалин соціальних процесів. На нашу думку, саме такий фокус розгляду проблем притаманний соціологічній школі, що сформована в Дніпровському університеті. На початку своєї академічної кар'єри Жорж Гурвіч, корифей Паризької соціологічної школи, деякий час працював у Катеринославському університеті, тим самим заклавши, хоча б на імпліцитному рівні, паростки соціологічної освіти в Придніпровському регіоні. Його, безсумнівно, можна назвати предтечою створення соціологічної школи в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Антонов М. В. Георгий Давидович Гурвич (1894–1965): проект социологии права / М. В. Антонов // Право. Журнал Высшей школы экономики. – 2014. – № 4. – С. 63-74.
2. Антонов М. В. Право и общество в концепции Г. Д. Гурвича / М. В. Антонов. – Москва: Издательский Дом Высшей школы экономики, 2013. – 448 с.
3. Антонов М. В. Социология права Г. Д. Гурвича / М. В. Антонов // Известия высших учебных заведений. Правоведение. – 2003. – № 2. – С. 218-234.
4. Антонов М. В. Г. Д. Гурвич и русская постклассическая правовая мысль конца XIX – начала XX века / М. В. Антонов, А. В. Поляков // Известия высших учебных заведений. Правоведение. – 2005. – № 4. – С. 131-137.
5. Беккер Г. Современная социологическая теория в ее преемственности и изменении / Г. Беккер, А. Босков. – Москва: Издательство иностранной литературы, 1961. – 896 с.
6. Веселкова Н. В. Социология времени и Жорж Гурвич / Н. В. Веселкова // Рубеж. – 2003. – № 18. – С. 50-64.
7. Вибрані наукові праці академіка В. І. Вернадського. Т. 2: Володимир Іванович Вернадський. Листування з українськими вченими. – Кн. 2: Листування: Д-Я. Ч. 2: О-Я. – Київ, 2012. – 692 с.
8. Голосенко И. А. Жорж Гурвич как социолог / И. А. Голосенко, Р. Е. Гергилов // Журнал социологии и социальной антропологии. – Т. 3. – Вып. 1. – С. 17-33.
9. Городяненко В. Г. Социологическое образование в Днепропетровском регионе: становление и тенденции развития / В. Г. Городяненко // Научно-теоретический альманах «Грані». – 2012. – Т. 15. – № 1. – С. 76-78.
10. Городяненко В. Г. Становление и развитие социологической науки в Днепропетровском регионе / В. Г. Городяненко // Научно-теоретический альманах «Грані». – 2013. – Т. 16. – № 8. – С. 137-140.
11. Гурвич Г. Д. Философия и социология права: Избранные сочинения / Г. Д. Гурвич. – Санкт-Петербург: Издательский Дом Санкт-Петербургского государственного университета, Издательство юридического факультета Санкт-Петербургского государственного университета, 2004. – 848 с.
12. Дойков Ю. В. Жорж Гурвич – социолог первой волны эмиграции / Ю. В. Дойков // Социс. – 1996. – № 23. – С. 142-147.
13. Іваненко В. В. ДНУ – флагман соціологічної освіти в Придніпровському регіоні. / В. В. Іваненко // Придніпровські соціологічні читання: Матеріали Регіональної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 30 вересня 2016 р.). – Дніпро: Видавництво «Грані», 2016. – С. 4-7.
14. К открытию юридического факультета // Приднепровский край. – 1918. – 29 (16) мая. – С. 5.
15. Луковская Д. И. Социологическое направление во французской теории права / Д. И. Луковская. – Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1972. – 127 с.
16. Майор М. Социология права Г. Д. Гурвича / М. Майор, А. Пиджаков // Телескоп: журнал социологических и маркетинговых исследований. – 2010. – № 2. – С. 31-34.
17. Мудрієвська Л. М. Роль Ф. В. Тарановського у становленні юридичної науки в Україні / Л. М. Мудрієвська // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Юридичні науки. – 2012. – № 1. – С. 17-22.

18. Поляков М. В. У витоків Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара / М. В. Поляков, В. С. Савчук, С. І. Світленко. – Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. – № 6. – С. 5-12.
19. Попов П. Н. Критика диалектического гиперэмпиризма: микросоциология школы Жоржа Гурвича: философские основы, концепции, классовая сущность / П. Н. Попов. – Москва: Прогресс, 1981. – 318 с.
20. Речь профессора Ф. В. Тарановского, произнесенная в заседании Совета Императорского Юрьевского университета 27 февраля 1916 года «По вопросу об эвакуации Юрьевского университета». – Юрьев, 1916. – 8 с.
21. Савчук В. С. Федір Васильович Тарановський: тернистий шлях до еміграції (До 135-річчя від дня народження) / В. С. Савчук // Чорноморський літопис. – 2010. – Вип. 1. – С. 124-131.
22. Ansart P. Dialectique et sociologie selon Georges Gurvitch / P. Ansart // Revue de Métaphysique et de Morale. – 1964. – № 1. – P. 101-115.
23. Banakar R. Integrating Reciprocal Perspectives: On Gurvitch's Theory of Immediate Jural Experience / R. Banakar // Canadian Journal of Law and Society. – 2001. – № 1. – P. 67-91.
24. Bastide R. La sociologie de Georges Gurvitch / R. Bastide // Bastidiana. Sociologie de la connaissance. – 2001. – № 35-36. – P. 69-95.
25. Belley J.-G. Georges Gurvitch et les professionnels de la pensée juridique / J.-G. Belley // Droit et Société. – 1986. – № 4. – P. 435-456.
26. Bosserman Ph. Dialectical Sociology: An Analysis of the Sociology of Georges Gurvitch / Ph. Bosserman. – Boston: Extending Horizons, 1968. – 316 p.
27. Bosserman Ph. Georges Gurvitch et les durkheimiens en France, avant et après la Seconde Guerre mondiale / Ph. Bosserman // Cahiers internationaux de Sociologie. – 1981. – Vol. 70. – P. 107-126.
28. Bourricaud F. Les trois méthodes d'analyse dans la «sociologie en profondeur» de Georges Gurvitch / F. Bourricaud // Critique. – 1956. – Vol. 12. – P. 251-253.
29. Braudel F. Georges Gurvitch et la discontinuité du social / F. Braudel // Annales (Economies, sociétés, civilisations). – 1953. – Vol. 8. – P. 347-361.
30. Carbonnier J. Gurvitch et les jurists / J. Carbonnier // Droit et Société. – 1986. – № 4. – P. 429-434.
31. Cazeneuve J. La sociologie de Georges Gurvitch / J. Cazeneuve // Revue française de sociologie. – 1966. – № 1. – P. 5-13.
32. Coenen-Huther J. Parsons et Gurvitch: exigence de totalité et réciprocité des perspectives / J. Coenen-Huther // Sociologie et Sociétés. – 1989. – Vol. 21. – P. 87-96.
33. Gurvitch G. Essai d'une classification pluraliste des formes de sociabilité / G. Gurvitch // Annuaire Sociologique. – 1938. – P. 1-48.
34. Gurvitch G. La multiplicité des temps sociaux / G. Gurvitch. – Paris: Centre de documentation universitaire, 1961. – 129 p.
35. Gurvitch G. La Vocation Actuelle de la Sociologie. Vers une sociologie différentielle / G. Gurvitch. – Paris: Presses Universitaires de France, 1950. – 607 p.
36. Gurvitch G. L'Hyperempirisme dialectique: Ses applications en Sociologie / G. Gurvitch // Cahiers Internationaux de Sociologie. – 1953. – Vol. 15. – P. 3-33.
37. Eisermann G. In memoriam. Georges Gurvitch / G. Eisermann // Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie. – 1966. – Jahrgang 18. – S. 223-226.
38. Henze M. Gurvitch und die soziale Realität. Neue Richtlinien der Wirtschaftssoziologie / M. Henze. – Berlin: Duncker und Humblot, 1976. – 178 s.
39. McDonald P. The Legal Sociology of Georges Gurvitch / P. McDonald // Sociological Perspectives on Law. – Vol. 1. – London, 2001. – P. 303-331.
40. Riechers G. Die Normen und Sozialtheorie des Rechts bei und nach Georges Gurvitch / G. Riechers. – Berlin: Duncker und Humblot, 2003. – 401 s.
41. Sorokin P. A. Sociological Theories of Today / P. A. Sorokin. – New York; London: Harper and How, 1966. – 679 p.
42. Swedberg R. Georges Gurvitch. A Study of the Relationship between Class Strategy and Social Thought / R. Swedberg. – Boston: Boston College, 1978. – 395 p.
43. Swedberg R. Georges Gurvitch: The Unhappy Positivist / R. Swedberg // The Journal of the History of Sociology. – 1982. – № 4. – P. 66-93.
44. Swedberg R. Sociology as disenchantment: The Evolution of the Work of Georges Gurvitch / R. Swedberg. – Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press, 1982. – 201 p.
45. Toulemont R. Sociologie et pluralisme dialectique: introduction à l'oeuvre de Georges Gurvitch / R. Toulemont. – Paris: Nauwelaerts, 1955. – 276 p.
46. Trêves R. La sociologie du droit de Georges Gurvitch / R. Trêves // Cahiers Internationaux de Sociologie. – 1968. – Vol. 45. – P. 51-66.

REFERENCES

1. Antonov, M.V. (2014). Georgiy Davidovich Gurvich (1894–1965): proekt sociologii prava [George Davidovich Gurvich (1894–1965): project of the sociology of law]. *Pravo. Zhurnal Vysshey shkoly ekonomiki*. 4, 63-74 [in Russian].
2. Antonov, M.V. (2013). *Pravo i obschestvo v koncepcii G.D. Gurvicha* [Law and society in the concept of G.D. Gurvich]. Moscow: Izdatelskiy Dom Vysshey shkoly ekonomiki. [in Russian].
3. Antonov, M.V. (2003). Sociologiya prava G. D. Gurvicha [G.D. Gurvich' Sociology of law]. *Izvestiya vysshih uchebnykh zavedeniy. Pravovedeniye*. 2, 218-234 [in Russian].

4. Antonov, M.V., & Polyakov, A.V. (2005). G. D. Gurvich i russkaya postklassicheskaya pravovaya mysl konca XIX – nachala XX veka [G.D. Gurvich and the Russian postclassical legal thought of the end of XIX – the beginning of the XX century]. *Izvestiya vysshih uchebnyh zavedeniy. Pravovedenie*, 4, 131-137 [in Russian].
5. Bekker, G., & Boskov, A. (1961). *Sovremennaya sociologicheskaya teoriya v ee preemstvennosti i izmenenii* [Modern sociological theory in its continuity and change]. Moscow: Izdatelstvo inostrannoy literatury [in Russian].
6. Veselkova, N.V. (2003). Sociologiya vremeni i Zhorzh Gurvich [Sociology of time and Georges Gurvich]. *Rubezh*, 18, 50-64 [in Russian].
7. *Vybrani naukovyi praci akademika V. I. Vernads'kogo* [Selected scientific works of Academician V. I. Vernadsky] (2012). 2: Volody'my'r Ivanovy'ch Vernads'ky'j. Ly'stuvannya z ukrayins'ky'my' vcheny'my'. (2): Ly'stuvannya: D-Ya. 2: O-Ya. Kiev [in Ukrainian].
8. Golosenko, I.A., & Gergilov, P.E. (2000). Zhorzh Gurvich kak sociolog [Georges Gurvich as a sociologist]. *Zhurnal sociologii i socialnoy antropologii*, 3 (1), 17-33 [in Russian].
9. Gorodyanenko, V.G. (2012). Sociologicheskoe obrazovanie v Dnepropetrovskom regione: stanovlenie i tendencii razvitiya [Sociological education in the Dnipropetrovsk region: the formation and development trends]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 15 (1), 76-78. [in Russian]
10. Gorodyanenko, V.G. (2013). Stanovlenie i razvitiye sociologicheskoy nauki v Dnepropetrovskom regione [Formation and development of sociological science in the Dnipropetrovsk region]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 16 (8), 137-140. [in Russian]
11. Gurvich, G.D. (2004). *Filosofiya i sociologiya prava: Izbrannye sochineniya* [Philosophy and Sociology of Law: Selected Works]. St. Petersburg: Izdatelskiy Dom Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta, Izdatelstvo yuridicheskogo fakulteta Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta [in Russian].
12. Doykov, Yu.V. (1996). Zhorzh Gurvich – sociolog pervoy volny emigracii [Georges Gurvich – sociologist of the first wave of emigration]. *Socis*, 23, 142-147 [in Russian].
13. Ivanenko, V.V. (2016) DNU – flagman sociologichnoyi osvity' v Pry'dniprovs'komu regioni [DNU is the flagship of sociological education in the Prydniprov'ia's region]. *Pry'dniprovs'ki sociologichni chy'tannya: Materialy' Regional'noyi naukovoprakty'chnoyi konferenciyi (m. Dnipro, 30 veresnya 2016 r.)*. Dnipro: Vy'davny'ctvo «Grani», 4-7. [in Ukrainian]
14. K otkrytiyu yuridicheskogo fakulteta [To the opening of the Faculty of Law] (1918). *Pridneprovskiy kray*, 29 (16) maya, 5 [in Russian].
15. Lukovskaya, D.I. (1972). *Sociologicheskoe napravlenie vo francuzskoy teorii prava* [Sociological school in the French theory of law]. Leningrad: Izdatelstvo Leningradskogo universiteta [in Russian].
16. Mayor, M., & Pidzhakov, A. (2010). Sociologiya prava G. D. Gurvicha [G.D. Gurvich' The sociology of law]. *Teleskop: zhurnal sociologicheskikh i marketingovykh issledovaniy*, 2, 31-34 [in Russian].
17. Mudriyevs'ka, L.M. (2012). Rol' F.V. Taranovs'kogo u stanovlenni yury'dy'chnoy nauky' v Ukraini [Role of F. V. Taranovsky in the development of legal science in Ukraine]. *Visnyk Dnipropetrovs'kogo universy'tetu imeni Al'freda Nobelya. Seriya: Yury'dy'chni nauky'*, 1 (2), 17-22 [in Ukrainian].
18. Polyakov, M.V., Savchuk, V.S., & Svitlenko, S.I. (2018). U vy'tokiv Dniprovs'kogo nacional'nogo universy'tetu imeni Olesya Gonchara [The beginning of the Oles Honchar Dnipro national university]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 21 (6), 5-12 [in Ukrainian].
19. Popov, P.N. (1981). *Kritika dialekticheskogo giperempirizma: mikrosociologiya shkoly Zhorzha Gurvicha: filosofskie osnovy, koncepcii, klassovaya suschnost* [Critique of dialectical hyperempiricism: the microsociology of the school of Georges Gurvich: philosophical foundations, concepts, class essence]. Moscow: Progress [in Russian].
20. Rech professora F. V. Taranovskogo, proiznesennaya v zasedanii Soveta Imperatorskogo Yurevskogo universiteta 27 fevralya 1916 goda «Po voprosu ob evakuacii Yurevskogo universiteta» [The speech of Professor F.V. Taranovsky, uttered in the meeting of the Council of the Imperial University of Yuryev on February 27, 1916 «On the issue of the evacuation of the St. George's University»] (1916). Yuryev [in Russian].
21. Savchuk, V.S. (2010). Fedir Vasy'l'ovy'ch Taranovs'ky'j: terny'sty'j shlyah do emigraciyi (Do 135-richchya vid dnya narodzhennya) [Fedir Vasilievich Taranovsky: The Thorny Path to Emigration (To the 135th Anniversary of Birth)]. *Chornomors'ky'j litopy's*, 1, 124-131 [in Ukrainian].
22. Ansart, P. (1964). Dialectique et sociologie selon Georges Gurvitch. *Revue de Métaphysique et de Morale*, 1, 101-115 [in French].
23. Banakar, R. (2001). Integrating Reciprocal Perspectives: On Gurvitch's Theory of Immediate Jural Experience. *Canadian Journal of Law and Society*, 1, 67-91.
24. Bastide, R. (2001). La sociologie de Georges Gurvitch. *Sociologie de la connaissance*, 35-36, 69-95 [in French].
25. Belley, J.-G. (1986). Georges Gurvitch et les professionnels de la pensée juridique. *Droit et Société*, 4, 435-456 [in French].
26. Bosserman, Ph. (1968). *Dialectical Sociology: An Analysis of the Sociology of Georges Gurvitch*. Boston: Extending Horizons.
27. Bosserman, Ph. (1981). Georges Gurvitch et les durkheimiens en France, avant et après la Seconde Guerre mondiale. *Cahiers internationaux de Sociologie*, 70, 107-126 [in French].
28. Bourricaud, F. (1956). *Les trois méthodes d'analyse dans la «sociologie en profondeur» de Georges Gurvitch*. *Critique*, 12, 251-253 [in French].
29. Braudel, F. (1953). Georges Gurvitch et la discontinuité du social. *Annales (Economies, sociétés, civilisations)*, 8, 347-361 [in French].
30. Carbonnier, J. (1986). Gurvitch et les jurists. *Droit et Société*, 4, 429-434 [in French].
31. Cazeneuve, J. (1966). La sociologie de Georges Gurvitch. *Revue française de sociologie*, 1, 5-13 [in French].
32. Coenen-Huther, J. (1989). Parsons et Gurvitch: exigence de totalité et réciprocité des perspectives. *Sociologie et Sociétés*, 21, 87-96 [in French].
33. Gurvitch, G. (1938). Essai d'une classification pluraliste des formes de sociabilité. *Amnye Sociologique*, 1-48 [in French].
34. Gurvitch, G. (1961). *La multiplicité des temps sociaux*. Paris: Centre de documentation universitaire [in French].
35. Gurvitch, G. (1950). *La Vocation Actuelle de la Sociologie. Vers une sociologie différentielle*. Paris: Presses Universitaires de France [in French].
36. Gurvitch, G. (1953). L'Hyperempirisme dialectique: Ses applications en Sociologie. *Cahiers Internationaux de Sociologie*, 15, 3-33 [in French].
37. Eisermann, G. (1966). In memoriam. Georges Gurvitch. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Jahrgang 18*, 223-226 [in German].

38. Henze, M. (1976). *Gurvitch und die soziale Realität. Neue Richtlinien der Wirtschaftssoziologie*. Berlin: Duncker und Humblot [in German].
39. McDonald, P. (2001). The Legal Sociology of Georges Gurvitch. *Sociological Perspectives on Law, London, 1*, 303-331.
40. Riechers, G. (2003). *Die Normen und Sozialtheorie des Rechts bei und nach Georges Gurvitch*. Berlin: Duncker und Humblot [in German].
41. Sorokin, P.A. (1966). *Sociological Theories of Today*. New York; London: Harper and How.
42. Swedberg, R. (1978). *Georges Gurvitch. A Study of the Relationship between Class Strategy and Social Thought*. Boston: Boston College.
43. Swedberg, R. (1982). Georges Gurvitch: The Unhappy Positivist. *The Journal of the History of Sociology, 4*, 66-93.
44. Swedberg, R. (1982). *Sociology as disenchantment: The Evolution of the Work of Georges Gurvitch*. Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press.
45. Toulemont, R. (1955). *Sociologie et pluralisme dialectique: introduction à l'oeuvre de Georges Gurvitch*. Paris: Nauwelaerts [in French].
46. Trèves, R. (1968). La sociologie du droit de Georges Gurvitch. *Cahiers Internationaux de Sociologie, 45*, 51-66 [in French].

Кривошеїн Віталій Володимирович

Завідувач кафедри соціології, доктор політичних наук, професор
Дніпровський національний університет імені Олеса Гончара
49010, м. Дніпро, пр. Гагаріна, 72

Email: 1-704@i.ua ORCID: 0000-0002-3380-7850

Kryvoshein Vitaliy

Head of the Department of Sociology, doctor of political sciences, Full Professor
Oles Honchar Dnipro National University
72, Gagarin Av., Dnipro, 49010, Ukraine

Цитування: Кривошеїн В. В. Жорж Гурвіч – предтеча створення соціологічної школи в Дніпровському університеті / В. В. Кривошеїн // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. – № 10. – С. 61-69.

Citation: Kryvoshein, V.V. (2018). Zhorzh Gurvich – predtecha stvorennia sotsiologichnoi shkoly v Dniprovskomu universyteti [Georges Guerwich is the forerunner of the foundation of a sociological school at the Dnipro University]. *Scientific and theoretical almanac «Grani», 21(10)*, 61-69.

Стаття надійшла / Article arrived: 02.09.2018

Схвалено до друку / Accepted: 04.10.2018